

4. A nemzeti versenyképesség és a gazdaságpolitika összefüggései

4.1. A versenyképesség értelmezése gazdaságpolitikai dimenzióban

A versenyképesség¹ bizonyos értelemben igen tág fogalom, éppen ezért értelmezésében sincs egyetértés. A fogalom vállalati szinten viszonylag egyértelmű, de nemzetgazdaságra, régióra vonatkozóan már jelentős nézeteltérések vannak. Losoncz (2004: 201) szerint „a versenyképességnek több mint 10 000 definíciója, értelmezése és megközelítése van”. Éltes (2003: 3) megállapítja, hogy „egy ország »versenyképessége« önmagában meglehetősen megfoghatatlan kategória. Sokkal nehezebb értelmezni, mint a vállalati versenyképességet; nincs általános, nemzetközileg is elfogadott definíciója. [...] Ez arra vezethető vissza, hogy a versenyképesség eredetileg mikro-ökonómiai kategória, amit nehéz makroökonómiai, nemzetgazdasági szintre alkalmazni.” Porter (1990) vagy Krugman és Obstfeld (2003) kifejezetten a vállalatok versenyképességére szűkíti le a nemzeti versenyképesség kérdését, ezek üzleti sikerességével azonosítva azt.

Chikán szerzőtársaival, Czakoval és Zoltayné Paprikával (2002) a következőképpen határozzák meg a nemzeti versenyképességet: „a nemzetgazdaság azon képessége [...], hogy a nemzetközi kereskedelem támasztotta követelményeknek megfelelően úgy képes létrehozni, termelni, elosztani és szolgáltatni termékeket, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka növekszik.” A piacgazdaság és a nemzetközi verseny keretei között, megkerülhetetlen a versenyképesség olyan fajta értelmezése, hogy az a vállalati szférára épül. Hiszen sok esetben az egyes kifejlesztett technológiákat, szabadalmakat, szakmai ismereteket, tapasztalatokat piacgazdasági keretek között jellemzően vállalatok, esetleg magánszemélyek és nem a gazdaságpolitika irányítói birtokolják. Emellett azért a gazdaságpolitikával mint költség-tényezővel is érdemes foglalkozni. A gazdaságpolitika a vállalatok számára környezeti adottság, fontos erőforrást újraelosztó szereplő és egyben alapvető szolgáltató partner is. A kormányzati politika szelektál az ágazatok között a támogatási és fejlesztési politikán keresztül. Erőforrások átcsoportosításával vagy minőségi szabályozással befolyásolhatja a vállalati szféra versenyképességét. A nemzetközi gazdasági térben akár a hazai, akár a külföldi vállalatok kereskedelmi és beruházási pozíciójára meghatározó tevékenységet folytathat. Ellenkező irányba pedig közvetíti a nemzetközi intézmények és szerződések versenyképességi hatásait. Továbbá az állam alapvetően képes befolyásolni a társadalmi és kulturális tényezőket, amelyek kihatnak az emberi erőforrásra mint input-tényezőre.

Kiindulópontként szolgáljon a Porter-féle *versenyképességi gyémánt* modellje (4.1. ábra). Ez a megközelítés – mint a versenyképesség számos más meghatározása – a vállalati szint versenyképességéből indul ki, és erre építi fel a nemzeti versenyképesség fogalmát összegyűjtve azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák a nemzetgazdaság ágazatainak hatékonyságát a világpiac többi, kínálati oldali szereplőjéhez képest. A modellből a gazdaságpolitika vizsgálatához

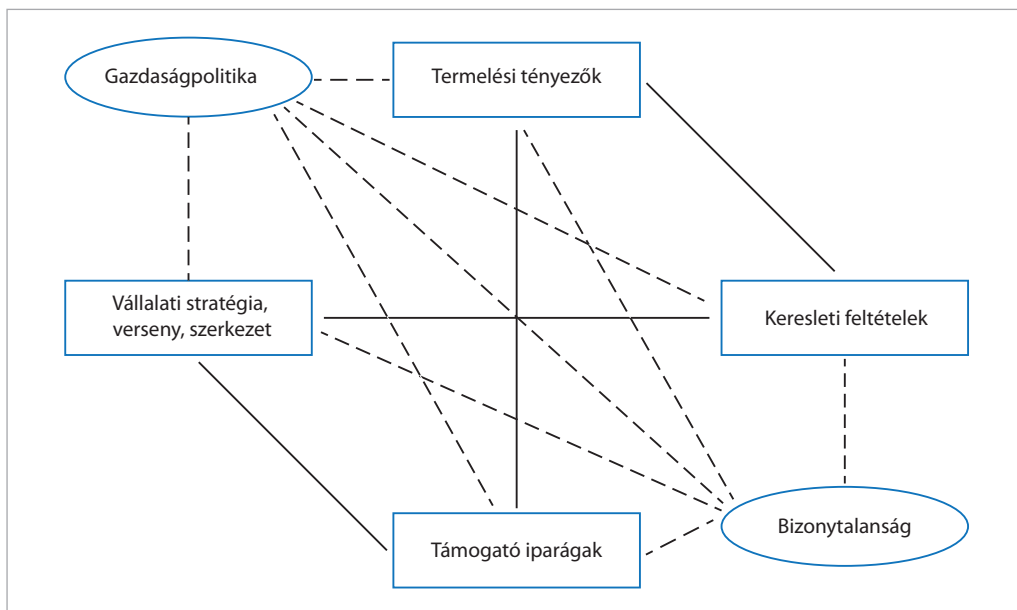
¹ A Szentés Tamás Tudományos Iskola a versenyképességről végzett kutatásai és kiadott könyvei alapján, amely kutatás fogalomtisztázásában és kidolgozásában a fejezet szerzője aktívan részt vett. SZENTES et al. 2005.

a nemzetgazdasági szintű versenyképesség-javító és -fejlesztő beavatkozás kérdése a lényeges. Porter (1990: 71) a komparatív előnyök elmélete helyett a kompetitív (versenyképességi) előnyök szerint ajánlja a gazdasági szerkezet kialakítását. Az egyes nemzetek (országok) előnyeit 4 + 2 körülmény alakítja a szerző szerint. Ezek hatnak az egyes nemzetgazdasági ágazatok adott-ságaira, emellett pedig egymásra is.

A termelési tényezőket több csoportba sorolja. Megkülönböztet emberi, fizikai, tudásbeli, tőke és infrastrukturális tényezőt. A termelési tényezők eltérő arányban állnak rendelkezésre országonként, és eltérő mennyiségükre tartanak igényt a különböző ágazatokban. Porter (1990: 74) szerint meg kell találni azt a tényezőt minden országban, amely relatíve olcsóbban elérhető. Az elérhetőséget befolyásolja az is, mennyire mobil az adott tényező az országok között, de ez kiegészíthető az országon belüli mobilitással is, hiszen Porter a nemzetgazdaságon belüli megerősödére építi a nemzetközi versenyképességet. Az elérhetőség azonban kevés. Az is fontos, hogy mennyire „hatékonyan és hatásosan” használják fel a tényezőket.²

² A tényezők között kétféle, egymással kapcsolatban lévő hierarchiát állít fel. Egyrészt megkülönböztet alap (*basic*) és felfejlesztett (*advanced*) tényezőket. Előbbi lehet olyan, ami rendelkezésre áll a természetből vagy a múltból, mint a nyersanyagok, de lehet, hogy elő kell állítani, mint az alapfokon képzett munkacserőt. Utóbbinak (ti. a felfejlesztettnek) forrása valamilyen alaptényező, de mindenképpen olyan magas szintre fejlesztett formában nyilvánul meg, mint a diplomás munkacserő vagy a digitalizált kommunikációs rendszer. Porter szerint, ha valaki csak az alaptényezőkkel rendelkezik, az rendkívül sebezhető, ráadásul ilyen formában az erőforrásnak alacsony a hozadéka. A felfejlesztett tényezők jóval lényegesebb hatást gyakorolnak a kompetitív előnyökre. Mivel ezek nagyobb befektetést igényelnek, ezért jóval több tőkét vonzanak. A másik tényezőcsoportosítás különbséget tesz általános (*generalized*) és szakosított (*specialized*) tényezők között. Általános tényező alatt a széles körben hasznosítható erőforrásokat érti, a szakosított tényező ellenben csak különleges célokra használható. Mivel az általános tényezők többek számára elérhetőek, ezért a szakosított tényezők jelentősebben befolyásolják a kompetitív előnyöket. A két hierarchia úgy kapcsolódik, hogy Porter szerint minél inkább felfejlesztett egy tényező, annál inkább szakosított, vagyis egyedi ismeretet jelent. Befektetés szempontjából a szakosított tényező koncentráltabb és kockázatosabb beruházást jelent. Ráadásul gyorsan avul, tehát szükséges a folyamatos fejlesztés és innováció.

A második meghatározó elem, a keresleti feltételek esetében is fontosabb a minőség, mint a mennyiség. A keresleti szerkezet ágazati megoszlása meghatározza a komparatív előnyök területét. A vásárlók kifinomultsága és igényessége arra kényszeríti a hazai ipart, hogy minél gyorsabban fejlődjön, minél diverzifikáltabb legyen a termék, minél nagyobb legyen a hozzáadott érték. Egy ilyen fejlett igényű hazai fogyasztói csoport előre jelezheti a vállalatok számára a majdani világpiacon igényt, így addigra a hazai vállalatok már előrehaladottak lesznek az adott termék technológiájában, gyártásában. A kereslet mennyisége (vásárlóerő) is fontos, hiszen a befektetések volumenére is hatással van, még fontosabb azonban Porter szerint a kereslet növekedésének üteme, mert minél előbb telítődik a hazai piac, annál hamarabb ösztönöz újabb fejlesztésekre. A harmadik feltétel, a kapcsolódó és támogató (inputszolgáltató) iparágak kapcsán a nemzeti előnyökre nézve is meghatározónak tartja, hogy az inputszolgáltató ágazatokban meglévő kompetitív előnyök potenciális előnyökkel ruházzák fel azokat a partnervállalatokat számos más ágazatban is, amelyek ezekre az inputforrásokra építenek. Porter szerint az inputszolgáltató meghatározó erővel bír a termelési folyamatos koordinációjára, és előnyök származnak a hazai cégek közötti termelési értéklánc megosztása között, továbbá a szoros munkakapcsolatból erdő innovációs, technológiai ismeretek átadása is versenyelőnyt jelent nemzetközi szinten is. A negyedik meghatározó csoportba sorolja a cégstratégiát, a (vállalati, tulajdonosi) szerkezetet, és a vállalatok közötti (hazai) versengést. Ez tulajdonképpen a vállalatgazdaságtan elemzési területe.

4.1. ábra: A versenyképességi gyémánt elemei

Forrás: PORTER 1990

A vállalati és iparági tényezőkön kívül két kiegészítő tényező is bekerült a modellbe. Az egyik a bizonytalansági tényezők (*chance*) különféle változatai, a vállalkozói kedvtől kezdve a piaci és természeti katasztrófákig. A másik kiegészítő elem a gazdaságpolitika, amely esetében a legnagyobb kérdés, hogy vajon a modellt miképpen lehetne lefordítani a gazdaságpolitikai és gazdaságstratégiai eszköztár alkalmazására. Porter nem törekedett arra, hogy meghatározza a kormányzati intézmények számára, milyen intézkedések formájában kell megvalósítani a többi tényező alakítását, befolyásolását. A megközelítést tehát abba az irányba kell továbbgondolni, hogy meghatározzuk, mi is az állam feladata a nemzeti versenyképesség javítása kapcsán.

Szentes (2005: 193) szerint a felgyorsult globalizáció korában nem a nemzeti vállalatokban érdemes egy kormányznak gondolkodnia, hanem egyre inkább azt jelenti a nemzeti versenyképesség, hogy mennyire képes egy ország szervesen beépülni a transznacionális vállalati (TNC) hálózatokba, továbbá, hogy a kormányzat, a társadalom és a TNC-k hármasa által milyen kompetitív előnyök teremthetők. Tehát az „országok világ gazdasági versengése” (SZENTES et al. 2005: 120–121) nem csupán a termékek és szolgáltatások világpiaci versenyét jelenti. Ugyanúgy versengés van a fejlettségi szintek elérésében, a világpiaci pozíciók megszerzésében és a világ gazdasági környezet változásához való alkalmazkodási képességben, a nagy növekedési potenciállal bíró ágazatok piacvezetői pozícióharcában, a külső erőforrások megszerzésében és a transznacionális hálózatokba való bekapcsolódásban.

Egy ország vagy régió versenyképessége a következőképpen értékelhető:

- a térség más országokhoz viszonyított fejlődési és növekedési sebessége;
- a külső erőforrások megszerzésére való képessége, elsősorban a tökevonzó képessége;
- versenyképes termékeket és szolgáltatásokat előállító transznacionális vállalatok központjává válás képessége;

- a nemzetgazdaságban működő hazai és külföldi vállalatok eredményes és „társadalmilag hasznos” működése számára megfelelő gazdasági, intézményi, kulturális és politikai környezet biztosítására való képessége;
- a termékek és szolgáltatások, illetve a tőke exportjában való világgazdasági vagy regionális részesedés;
- általában a világgazdasági pozíció javítására és nemzetközi alkuerejének növelésére való képessége (SZENTES et al. 2005: 121).

A középtávú, egy-egy beruházást megszerezni kívánó gazdaságpolitika számára a *tényleges relatív versenyképesség* a meghatározó, amely azt jelenti, hogy egy nemzetgazdaság számára elég, ha a közös felvevőpiacokon és egyben a hazai piacon is adott ágazatai versenyképesebbek, mint a többi tényleges rivális azonos saját ágazata. A nemzeti versenyképességet tehát úgy érdemes értelmezni, hogy a vizsgált országot a tényleges verseny viszonyai közé helyezzük, és összehasonlítjuk a vele hasonló pozícióval és teljesítménnyel rendelkező nemzetgazdaságokkal. Azokat az országokat tekinthetjük viszonyítási alapnak, amelyek hasonló ágazati és külkereskedelmi szerkezetűek és ugyanarra a regionális célpiacra exportálnak, vagy ugyanonnan importálnak nyersanyagot, félkészterméket vagy tőkét, esetleg munkaerőt. Vagyis a tényleges versenytársakhoz viszonyítjuk a vizsgált nemzetgazdaság fejlettségét, az állami szektor költséghatékonyságát, adott esetben az integrációs felkészültséget (TÖRÖK 2003). A pozíciók és előnyök megtartására vagy bővítésére elegendő, ha a vizsgált ország a tényleges riválisokhoz képest bizonyul hatékonyabbnak.³

A hosszú távú fejlesztési stratégia azonban kiterjeszti a versenyképesség értelmezését. Egy ország riválisainak csoportja változhat akár a világgazdaság átstrukturálódása, akár egy technológiai váltás miatt bekövetkező ágazati átstrukturálódás, akár az országok felzárkózása vagy visszacsúszása miatt. Sőt, egy-egy ország számára a kereskedelem vagy a tőkeáramlás szempontjából más-más rivális országscsoportot kell számításba venni. Nyilvánvalóan ez a megközelítés csak történelmileg, gazdasági és társadalmi idősorok felhasználásával értelmezhető. Folyamatában derül ki, hogy melyik országnak sikerül az élre törni, illetve a fejlettebbekhez felzárkózni, és melyikük marad le a fejlődésben.

4.2. Az állam feladata a versenyképesség és a fejlődés terén

A felgyorsult globalizáció korának világgazdasági környezetében, ahol a nemzetköziesedett nagyvállalatok rendelkeznek az erőforrások és a közvetlen beruházások jelentős része felett, és az egyes regionális piacok folyamatai gyorsan áttevődnek más régiókra, a gazdaságpolitika és tágabb értelemben az állam mozgástere és feladata megváltozott. Ez az országokra nézve azt jelenti, hogy a stabil üzleti környezet megteremtésével és az emberi erőforrás, illetve a technológiai infrastruktúra mint háttérerőforrások fejlesztésével képesek hosszú távon megalapozni a gazdasági növekedést és felzárkózást, függetlenül attól, hogy az európai gazdasági integrációs környezetben valósítják-e meg mindezt.

Gazdaságpolitikai téren tehát a döntéshozók versengenek egymással, hiszen stratégiai döntéseik eredménye az, hogy az export- és beruházási versenyben a tényleges riválisokhoz képest

³ A relatív versenyképesség szemléltethető két olyan turistával (az országok), akiket üldözőbe vett egy medve (a versenynyomás). Az egyik turistának nem a medvét kell lehagynia, hogy megmeneküljön, elég, ha a másik turistánál gyorsabb.

milyen teljesítményt ér el az általuk irányított nemzetgazdaság. Ha a gazdaságpolitika legfőbb célja a jólét növelése, ami a gazdasági gyakorlat nyelvére leegyszerűsítve a gazdasági növekedés, akkor ezen belül a versenyképesség javításának fő célkitűzése leegyszerűsítve a tőkevonzó képesség erősítése. Hogyan is vezethető le ebből a gazdaságpolitikai teendő?

A hatékony szakpolitikák kialakításának első lépése az állam feladatainak és hatáskörének pontos meghatározása. Ez alapján az első kérdés szükségszerűen az, hogy „milyen viszony és milyen arány alakítható, illetve alakítandó ki a piac és az állam szerepe között” (SZENTES et al. 2005: 245). Az állami költségvetés méretének csökkentése, a privatizáció és a dereguláció, illetve a piaci mechanizmusok lehető legszélesebb körű érvényesülése melletti érvelés sokszor látszólag figyelmen kívül hagyja a méltányossági és erkölcsi szempontokat, de elvileg ezt a konfliktust feloldja a rászorultság elvének alkalmazása. Ez utóbbi elméletileg lehetővé teszi, hogy az állami gondoskodás valóban ott érvényesüljön, ahol az egyén piaci körülmények között, a saját jövedelméből képtelen megoldani az alapvető öngondoskodást. De továbbra is nyitott marad a kérdés, hogy ki viselje a nagyon hosszú távú beruházásokat és humántőke-fejlesztéseket. A piacok tökéletességébe vetett hit pedig – talán a pénzpiacokat bizonyos időszakokban leszámítva – megalapozatlannak minősíthető. Ennek kapcsán Stiglitz (2002: 87) megjegyzi, hogy „a gazdaságelmélet legújabb fejleményei [...] megmutatták, hogy amikor nem tökéletes az informáltság, vagy a piacok nem teljesek – vagyis mindig, de legfőképpen a fejlődő országokban, – a láthatatlan kéz igencsak tökéletlenül működik. Ez azt is jelenti, hogy létezik olyan kormányzati beavatkozás, amely, elvben, javíthatja a piac hatékonyságát.”

Ugyanakkor Szentes et al. (2005: 245) arra is felhívja a figyelmet, hogy „a gazdaságra kiterjedő adminisztratív állami irányítás [...] és a költségvetésen keresztül történő újraelosztás túlzott mértékének, a jóléti rendszer [...] szükségességére való hivatkozás alapján nemcsak [...] a gazdaságra és társadalomra nagy terhet róó állami bürokrácia növekedésével jár együtt, hanem többnyire károsan hat a vállalkozói kedvre és egyéni kezdeményezésekre is”.

Ez teljesen egybeesik Stiglitz (2002: 70) azon megállapításával, amely szerint „sok fejlődő – és fejlett – országban az állam a kellenél jóval több energiát fordít olyan dolgokra, amelyekkel nem neki kellene foglalkoznia. Ez azoktól a feladatoktól is elvonja [a forrásokat], amelyekkel viszont foglalkoznia kellene. A probléma nem annyira az, hogy az állam túl nagyra nőtt, hanem az, hogy nem azt teszi, amit kellene.”

Amíg lehet javítani az állami hatékonyságon, addig nemcsak piaci, hanem *kormányzati tökéletlenségek* is fennállnak.

Keynes⁴ szerint az állam legfontosabb feladata azon tevékenységek elvégzése, amelyet a piac és a társadalom nem képes vagy nem akar megtenni. A kormányzat ne tegyen olyasmit, amit valamivel jobban vagy rosszabbul az egyének is meg tudnak tenni. Olyat tegyen, amit senki sem tesz meg.

Az állam szerepe többször változott a piacgazdaság fejlődése során. Az eredeti tőkefelhalmozás és a korai gyarmatosítás időszakában, a merkantilista egyoldalú, egyensúlyromboló felhalmozási célkitűzésére alapozva az állam meghatározó szerepet töltött be, majd a monopolizáció és tőke kivétel időszakában a klasszikus és a később erre épülő neoklasszikus elméletek úgy vélték, hogy a piac és a láthatatlan kéz mindent megold, ahol az állam csupán a magángazdaságok és a piac általános működési feltételeinek és biztonságának őrzője. A „későn jövő” és a legfejlettebbek utolérésére törekvő országokban viszont az államnak és intézményeinek protekcionista

⁴ KEYNES (1926: 46–47), idézi SZENTES et al. (2005: 233); itt nem szó szerinti idézet.

tevékenysége az erőforrások mobilizálása és felhalmozása terén mindig is jelentős maradt, ami a felgyorsult globalizáció időszakában is tapasztalható. A vállalatok transznacionalizálódása óta pedig elsősorban a TNC-k számára kedvező üzleti és gazdaságpolitikai háttér megteremtése az elsődleges, a korábban már említett TNC-központtá válási szempontok miatt.

Alapvetően a piac feladata, hogy biztosítsa

- az erőforrások észszerű elosztását;
- a megfelelő információk szolgáltatását a termelők és a fogyasztók számára;
- a gazdasági folyamatok koordinálását;
- a jövedelmek elosztását vagy újraelosztását;
- és a megfelelő takarékosagra, beruházásra, újításra ösztönző gazdaságpolitikai eszközök alkalmazását (SZENTES et al. 2005: 231).

Ugyanakkor a klasszikus és neoklasszikus közgazdászok⁵ is tisztában voltak azzal, hogy a piaci mechanizmusok és az önérdékkövetés nem képesek mindig a társadalmi szintű optimumot garantálni. Erről szól a neoklasszikus elmélet „piaci tökéletlenségekről” szóló koncepciója. Természetesen léteznek olyan társadalmi normák, amelyet biztosítani a piacnak nem is feladata. Éppen ezért az egyenlőség felé való elmozdulás, az egyenlő esélyek megteremtése vagy az erőfölénnyel való visszaélés korlátozása csak az állami beavatkozással érhető el. A neoklasszikusok/liberálisok sem az állam gazdasági funkcióit tagadták, hanem az államnak a gazdaságba való minden olyan beavatkozását elleneztek, amely megzavarja a piac normális működését.

A felgyorsult globalizáció körülményei között számos hagyományos állami feladat is fennmaradt, mint például az általános védelmi, társadalmi, politikai, kulturális, egészségügyi, környezeti stb. funkciók, a jövedelem társadalmilag elfogadható újraelosztása, a piaci koncentráció és a monopóliumok erőfölényének korlátozása, a közrend fenntartása, vagy bizonyos mértékű gondoskodás. Emellett viszont a globalizálódott tőkepiac a transznacionális vállalati folyamatok, az információs és kommunikációs technológia, illetve tudásalapú új ágazatok és az ezek révén új munka- és vállaltszervezési technológiák megjelenése kikényszeríti a kezdeményező (*proaktív*) gazdaságstratégiát és a megteremthető (*kompetitív*) előnyök létrejöttének aktív támogatását. A felsoroltak alapján a felgyorsult globalizáció korában az állam feladata:

- a humán tőke fejlesztése, az oktatás korszerűsítése, a kutatási és fejlesztési kapacitások megteremtése, illetve finanszírozása;
- a gazdasági növekedés szempontjából húzó ágazatok kijelölése, serkentése, ösztönzése;
- a gazdaságon belüli ágazatközi vevői és beszállítói kapcsolatok fejlődésének ösztönzése;
- a transznacionális vállalatok számára fontos lokációs előnyök megteremtése;
- az anyagi és társadalmi infrastrukturális környezet megteremtése;
- és a társadalmi kohézió megőrzése (SZENTES et al. 2005: 250).

Magas (2002) szerint a piacgazdasági környezet igénye az állam felé alapvetően az, hogy a gazdaságpolitika ne alkalmazzon értelmetlen szubvenciókat, és ne vállaljon fel szükségtelen kiadásokat. Ezek a környezeti feltételek szükségesek ahhoz, hogy „a piac a maga pótolhatatlan és legértékesebb szolgáltatását, vagyis a helyes és mértékadó árakat kialakíthassa, és közvetítthesse az ehhez szükséges információkat”.

Az üzleti környezetre csak részben tekinthetünk úgy, mint egy speciális közösségi jószágra, mert a környezet a használat során „elhasználódik”. Azaz megújítás nélkül romlik a stabilitása, növekednek a kockázatok. „A használat tehát egyáltalában nem lehet korlátlan és szabályok, vala-

⁵ Lásd MÁTYÁS (1996): Adam Smith, David Ricardo, Thomas R. Malthus, John Stuart Mill, Alfred Marshall stb.

mint »pályadíj« nélkül való. Ami a stabil, kiszámítható működést lehetővé teszi, az éppen az, hogy az intervenció és a helyreállítás lehetőségét fenntartjuk, sőt adott esetben megköveteljük. A jó környezetért, ezért a speciális jószágért azonban fizetni, adózni kell” (MAGAS 2005: 258). Figyelembe kell tehát venni azt, hogy a piaci folyamatok egy bizonyos üzleti környezetbe ágyazódtak.

A megfelelő üzleti környezet fenntartásával és helyreállításával kapcsolatban Magas (2005: 261) szerint az alábbi beavatkozásra kényszerül az állam:

- A költségvetési politikát, az adózásra és a kiadásokra vonatkozó döntéseket a gazdasági ciklus függvényében kell alakítani.
- Az államnak a közösségi javak kínálata terén fontos, nem helyettesíthető szabályozó, beavatkozó, fegyelmező és szankcionáló funkciója van.
- Mivel sem a másoknak okozott károk, sem a másoknak köszönhető előnyök nem jelennek meg a piacok által képzett árakban, ezért az állam feladata a tényleges társadalmi költség elismertetése és a negatív hatások gyengítése, illetve a pozitívak erősítése.
- A tiszta piaci körülmények nem mindig képesek a tökéletes informáltságot biztosítani a piaci résztvevők döntéseihez. Az államnak ezért feladata lehet a piaci információk kiegészítése, illetve korrekciója is.⁶
- Monopolista pozíciók és piaci erőfölény kialakulása esetén az erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó törvényi szabályozás és szankcionálás, javítja a piacok eszközallokációs és árképző funkcióját.

4.1. szemelvény: Az üzleti környezet vizuális megjelenítése egy vállalat nézőpontjából a Doing Business Reportban

Forrás: The World Bank 2018.

⁶ Különleges társadalmi, gazdasági, politikai vagy természeti körülmények és történések extrém információs aszimmetriát okozhatnak, amikor az államnak különösen nagy felelőssége keletkezik a racionális döntésekhez szükséges informáltság segítségével, amint a Covid-járvány példája mutatja. Lásd erről részletesebben FÜLÖP (2020).

Palotai és Virág (2016: 14–16) a Magyar Nemzeti Bank versenyképességi kutatásainak legfőbb tanulságait a következőképpen foglalja össze az állam szerepére nézve: 1. iparpolitika már nem egyszerűen arról szól, hogy milyen ágazatok működjenek az országban, hanem figyelnie kell arra is, hogy a globális értéklánc mely szintjeibe képes bekapcsolódni. (2) A felzárkózás tekintetében a tőkefelhalmozás üteme és összetétele kulcsfontosságú. (3) Belső megtakarítások nélkül nincs felzárkózás. (4) Az állam a felzárkózás támogatója lehet, de a versenyképesség és a felzárkózás alapvetően a magánszektorra épül. (5) A fiskális politika fő feladata a stabilitást és kiszámítható működési körülményeket biztosító gazdasági környezet megteremtése. (6) A stabilitást erősíti a megbízhatóan működő bankrendszer.

Az állam mint megrendelő tekinthető keresleti tényezőnek is. Ennek megnyilvánulási formája a költségvetés kiadási oldala, amely esetében a költségvetési hatékonyság jelentősen befolyásolja, hogy milyen vevői igényességnek kell megfelelniük a vállalatoknak vagy az államigazgatásban munkát vállalóknak. Amennyiben az állami beruházásoknál, tendereknél, pályázatoknál a korrupció dominál a minőség- és költségvizsgálat helyett, akkor a vállalatok nem a költség-hatékonyságra, vagy a minőségi szolgáltatásra lesznek rákényszerítve, hanem a döntéshozók megvásárlására.

Az államra úgy is lehet tekinteni mint az egyik olyan nemzetgazdasági szereplőre, aki olyan alapvető szolgáltatásokat nyújt, amit minden piaci résztvevő igénybe vesz. Nem feltétlenül az állami vállalatokra kell gondolni, hanem a közbiztonságot, jogbiztonságot, információt, garanciát, gazdasági koordinációt stb. szolgáltató intézményrendszerre. Ezeken a területeken is jelentős költségeket takaríthat meg a hatékony állam a vállalati szféra számára. Éppen ezért állítható, hogy a nemzeti gazdaságpolitikák, a nemzeti közigazgatási rendszerek versenyezni kénytelenek egymással, ha a nemzeti vállalatokat szeretnék nemzetközi szinten is versenyképpé tenni és termelői tevékenységüket a nemzetgazdaságon belül megtartani, illetve, ha a transznacionális vállalati hálózatokba szeretnék az országot minél előnyösebb pozícióban bekapcsolni.

Ezenkívül természetesen a vállalati, tulajdonosi szerkezetet, illetve a versenymorált és a verseny intenzitását is meghatározóan befolyásolja a gazdaságpolitika a szabályozáson keresztül. Az állam legfontosabb feladatát azonban a „gazdaságpolitika” és a „bizonytalanság” közti kölcsönös egymásra hatás kapcsolata fejezi ki a 4.1 ábrán. A fentiek alapján ugyanis úgy tűnik, hogy az állam valóban a már többször említett üzleti környezet stabilitásának a megteremtésével, azaz az országhozbiztonságot, illetve a szabályozási bizonytalanságok, átláthatatlanságok és kétértelműségek csökkentésével, továbbá az egyértelmű feladatmeghatározások és minőségi elvárások, a szigorú jogi normaként érvényesülő, jól definiált, hatékony és hatékonyságra ösztönző finanszírozási és újraelosztási mechanizmusok alkalmazásával képes leginkább a nemzeti versenyképesség pozícióját javítani és a nemzetgazdaság felzárkózási folyamatát támogatni.⁷

⁷ Az állam tőkevonzó szerepét demonstrálja ENDRŐDI-KOVÁCS – KUTASI – MAGASHÁZI (2018) esettanulmánya a dél-koreai elektornikai beruházóról.

4.2. szemelvény *Hogyan segítheti az adópolitika a tőkevonzó képességet?*

„Bár masszív a verseny a régiós országok között, nem tűnik úgy, hogy lankadna a beruházási kedv Magyarország iránt: a külföldi vállalatok folyamatosan érkeznek hazánkba, a szabályozói környezet pedig összességében kedvező – bár vannak nehézségek, például az, hogy több adminisztrációs felület csak magyarul érhető el. [...]

»Kielezett verseny zajlik a régiós országok között a nemzetközi gyárak, szolgáltatócégek bevonására, és minél hosszabb távú megtartására. Szlovákia, Lengyelország sok tekintetben nagyon erős versenytársunk, a 40 milliós lengyel piac munkaerő-kapacitása érezhetően nagyobb, mint hazánké. Ugyanakkor összességében egyedi és versenyképes az a kedvezményrendszer, ami Magyarországon működik» – mondta el a Portfolio-nak Kocziha Andrea, a Moore Hungary tanácsadó és könyvvizsgáló cég partnere.

Az adótanácsadó partner szerint évek óta határozottan látszik, hogy három terület van, amire adózási, adminisztrációs szempontból a kormányzat fókuszál. Az egyik az, hogy K+F-jellegű tevékenységeket szeretnének minél szélesebb körben Magyarországra vonzani, beleértve például a gyógyszeripar, autóipar, vagy a gyártó cégek kutatási háttérbázisát. Ezeknek az ösztönzésére különféle kedvezményeket építettek be az adórendszerbe, kapcsolódnak hozzá kedvezmények a társasági adó, a szociális hozzájárulási adó vagy az iparüzési adó területén is. Magyarországon a szakképzett munkaerő, illetve a tudásbázis még mindig kiemelkedő minőségűnek számít nemzetközi összehasonlításban, márpedig általános tapasztalat, hogy a kutatás-fejlesztési részlegek egy nehezen mozgatható tudásközpontot jelentenek, szemben például az országok között sokkal könnyebben költöztethető szolgáltatóközpontokkal, közismert nevükön shared service centerekkel (SSC). Kocziha Andrea tapasztalata szerint a magyar leányvállalatoknak is komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy Budapestre vagy valamelyik vidéki nagyvárosba hozza az anyacég a K+F megoldásait. [...] Ugyanakkor a döntéshozók támogatják a beruházások egy másik formáját is, mely alapvetően a versenyképes bérköltséggel elérhető »tömegbázisra« épít. Ily módon a termelő cégek és az SSC-k beruházásait is ösztönzik, elsősorban beruházási adókedvezményekkel. Itt a munkahelyteremtésen és a beruházások volumenén van a fókusz, folyamatosan érkeznek is ilyen célú projektek. Nemrég dőlt el például, hogy egy török beruházó az első európai üveg csomagolóanyag-üzemét Magyarországon hozza létre, magas beruházási értékkel, több mint 300 munkahelyet teremtve Kaposváron.

»Az adórendszer ebben az irányban is egyre kedvezőbb, hiszen a jövedelemadókat fokozatosan csökkentjük. A foglalkoztatáshoz kapcsolódó adók folyamatos csökkenésével a teljes bérköltség is versenyképesebb lesz. Ez pedig együtt nézve azzal, hogy Magyarországnak, mint EU-tagállamnak megvan az az előnye, hogy a kulturális különbségek kisebbek és nem kell számolni például az időzónákból adódó problémákkal, jó alap lehet az SSC-k átvonzásához a korábban kedvelt ázsiai régiókból, elsősorban az európai cégcsoportok számára. [...]«

Az elmúlt években érzékelhető volt egy harmadik irány is: adópolitikai cél volt, hogy Magyarországból egyfajta holdingközpont jöjjön létre. Ez a gyakorlatban azt jelentette volna, hogy ha például amerikai vagy távol-keleti cégcsoportok európai központot keresnek, akkor Magyarország is ott legyen a legesélyesebb jelöltek között. A szakértő úgy látja, ezt nem sikerült még teljes mértékben megvalósítani.”

Forrás: Portfolio 2021.

Fogalmak: versenyképességi gyémánt, tényleges relatív versenyképesség

Ellenőrző kérdések:

1. Hogyan épül fel a Porter-féle versenyképességi gyémánt értelmezési kerete?
2. Hogyan definiálható egy ország versenyképessége?
3. Mi az állam feladata a versenyképesség javítása terén?
4. Hogyan javítható az üzleti környezet?

Problémamegoldás:

1. Mit tehet a gazdaságpolitika annak érdekében, hogy egy közepesen fejlett, nyitott gazdaság felzárkózzon a fejlett országok közé?
2. Ha egy japán elektronikai cég azon gondolkodik, drónnavigációs szoftverfejlesztői tevékenységét Európába telepítse, mit tehet a gazdaságpolitika rövid és hosszú távon azért, hogy az országba vonzza ezt vagy hasonló vállalati részlegeket?
3. Vajon miért Gödre került a Samsung akkumulátorgyára?
4. Ha a Global Attractiveness Index tanulságait⁸ figyelembe vesszük, milyen iparágakba és milyen tevékenységek formájában érdemes az ország tőkevonzó képességét növelni?

⁸ Lásd: www.ambrosetti.eu/en/global-attractiveness-index/; valamint CSATH (2022) tanulmányát.

Irodalomjegyzék

- CHIKÁN Attila – CZAKÓ Erzsébet – ZOLTAYNÉ PAPRIKA Zita (2002): *Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban*. Budapest: Akadémiai.
- CSATH Magdolna (2022): Magyarország és a V4-ek tökevonzó képessége. *VG Világ gazdaság*, 2022. február 14. Online: www.vg.hu/velemen/2022/02/magyarorszag-es-a-v4-ek-tokevonzo-kepessege
- ÉLTETŐ Andrea (2003): Integráció és nemzetközi versenyképesség – a magyar gazdaság esélyei. *VKI Műhelytanulmányok*, 52. Online: <https://vgi.krtk.hu/publikacio/no-52-2003-11/>
- ENDRŐDI-KOVÁCS, Viktória – KUTASI, Gábor – MAGASHÁZI, Anikó (2018): Visegrád Group Expertise and Position in the Samsung Global Value Chain: A Case Study of Samsung Electronics in the V4 Countries. *Central European Business Review*, 7(1), 14–36. Online: <https://doi.org/10.18267/j.cebr.193>
- FÜLÖP Katalin (2020): A Covid–19 árnyékában óriásira növekvő információs aszimmetria. *In Medias Res*, 9(2), 205–226.
- KEYNES, John Maynard (1926): *The End of Laissez-Faire*. London: Hogarth Press.
- KRUGMAN, Paul R. – OBSTFELD, Maurice (2003): *Nemzetközi gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika*. Budapest: Panem.
- LOSONCZ M. (2004): Hungary's Competitiveness in an International Comparison – a Supply-side Approach. *Acta Oeconomica*, 54(2), 201–226. Online: <http://dx.doi.org/10.1556/AOecon.54.2004.2.4>
- MAGAS István (2002): *Kapitalizmus felülnézetből*. Budapest: Aula.
- MÁTYÁS Antal (1996): *A modern közgazdaságtan története*. Budapest: Aula.
- PALOTAI Dániel – VIRÁG Barnabás szerk. (2016): *Versenyképesség és növekedés*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. Online: www.mnb.hu/kiadvanyok/mnb-szakkonyvsorozat/versenykepesseg-es-novekedes
- PORTER, Michael E. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
- Portfolio (2021): Jól jár, aki Magyarországra hozza a cégét, de helyi segítség nélkül lehetetlen elindulni *Portfolio.hu*, 2021. június 22. Online: www.portfolio.hu/gazdasag/20210622/jol-jar-aki-magyarorszagra-hozza-a-ceget-de-helyi-segitseg-nelkul-lehetetlen-elindulni-488634
- STIGLITZ, Joseph E. (2002): *A globalizáció és visszasságai*. Budapest: Napvilág.
- SZENTES Tamás et al. (2005): *Fejlődés, versenyképesség, globalizáció I*. Budapest: Akadémiai.
- The World Bank (2018): Doing Business in Europe and Central Asia. *Worldbank.org*, 2018. október 31. Online: www.worldbank.org/en/region/eca/brief/doing-business
- TÖRÖK Ádám (2003): A K+F nemzetközi versenyképességének mérése – elméleti háttér, összehasonlítási módszerek és a magyar pozíciók. In PATKÓS Anna (szerk.): *Versenyképesség és kreativitás* (V. kötet). Budapest: Oktatási Minisztérium Kutatás-Fejlesztési Helyettes Államtitkárság, 59–70.